

Sesida dals

21 da december 2004

Communitgà ils

12 da schaner 2005

Protocol nr.

1843

Concept general "rumantsch grischun en scola"

1. Retrospectiva

Il svilup da la lingua da standard rumantscha "rumantsch grischun" sa lascha skizzar sco suonda (per part tenor "RUMANTSCH – FACTS & FIGURES", lia rumantscha 2004): La mancanza d'ina lingua da scrittira cuminaivla per il rumantsch è sa fatga valair a partir dal mument ch'il rumantsch ha cumenzà a gudagnar impurtanza sur ils stretgs cunfins regiunals ora. Tranter il 1800 ed il 1960 è uschia vegnidas fatgas trais emprovas per crear ina lingua da scrittira rumantscha surregiunala che han, per divers motivs, tuttas fatg naufragi. Il regress alarmant dal rumantsch, confermà da las ultimas dumbraziuns dal pievel, ha intimà la lia rumantscha d'elavurar in concept cumplessiv per mantegnair e promover la lingua rumantscha. Ina part indispensabla da quest concept è stada la creaziun d'ina lingua da standard. L'onn 1982 ha Heinrich Schmid, professor per romanistica a l'universitad da Turitg preschentà sias "Richtlinien für die Gestaltung einer gesamtbündnerromanischen Schriftsprache Rumantsch Grischun".

Il rumantsch grischun è ina uschenumnada lingua da standard u lingua da cumpromiss. El sa basa principalmain sin ils trais idioms rumantschs scrits vallader, surmiran e sursilvan. Il rumantsch grischun è construì tenor il princip da maioritad; ins ha prendì sche pussaivel la furma scritta cuminaivla a la maioritad dals trais idioms numnads qua survart. En blers cas è er vegnids resguardads ils dus idioms scrits ch'èn numericamain ils pli pitschens, puter e sutsilvan, sco er variantas regiunals e localas. La substanza linguistica dal rumantsch grischun consista per 99,99% dals idioms e dals dialects.

Il rumantsch grischun vegn applitgà dapi lura pli e pli en la cultura (publicaziuns da tut gener, gieus auditivs, discs cumpacts da musica e.u.v.) ed en las medias (gasetta rumantscha dal di "La Quotidiana" sco er radio e televisiun rumantscha). En ils puncts che suondan vegn preschentà pli detagliadamain il svilup dal rumantsch grischun sco lingua uffizial e da scola.

L'onn 1986 ha il rumantsch grischun survegnì il status da la lingua rumantscha uffiziala da la confederaziun. Dapi alura succeda la comunicaziun en scrit da la confederaziun cun la populaziun rumantscha cumplainamain en rumantsch grischun. Il chantun Grischun ha sa basà tar sia decisiun da princip davart la lingua da standard rumantsch grischun sin in vast studi scientific (CR protocol nr. 1772 dals 7 da zercladur 1992). L'onn 1996 ha la regenza prendì enconuschienscha dals resultats da questa enquista. Tenor quella è s'exprimida ina clera maiortad da las 1'115 persunas questiunadas da lingua rumantscha per ina lingua da scrittira cuminaivla. Dals aderents ha ina maiortad puspè dà la preferenza al rumantsch grischun envers tut las variantas pussaivlas. Sin basa da quai ha la regenza ditg principalmain gea al rumantsch grischun. Tar texts uffizials ch'èn drizzads a l'entira rumantschia è vegnida applitgada dapi lura la nova lingua unifitgada (CR protocol nr. 1545 dals 2 da zercladur 1996). En il medem conclus ha la regenza incumbensà ina gruppa da lavur d'elavurar in concept per l'avischinaziun dal rumantsch grischun a la scola (l'uschenumnà "concept Haltiner").

L'onn 1999 ha la regenza prendì enconuschienscha dal rapport da questa gruppa da lavur (CR protocol nr. 2125 dals 7 da december 1999). Il rapport fixescha per mintga stgalim da scola en tge furma ch'il contact cun il rumantsch grischun duai succeder: chapientscha passiva en la scola populara, chapientscha activa en il gimnasi. Ultra da quai propona la gruppa da lavur ch'i duai vegnir instruida – per motivs didactics – mo ina versiun scritta dal rumantsch a vista mesauna. La regenza ha instradà ils emprims pass concrets per introducir il rumantsch grischun en scola.

Cun la votaziun dal pievel dals 10 da zercladur 2001 è vegnida acceptada la revisiun da la lescha davart il diever dals dretgs politics en il chantun Grischun: er il cudesch da dretg grischun ed ils documents da votaziun vegnan ussa edids en rumantsch grischun. Sin basa da quests resultats ha la regenza grischuna introducì il rumantsch grischun sco lingua uffiziala per l'entira correspundenza rumantscha da l'administraziun chantunala.

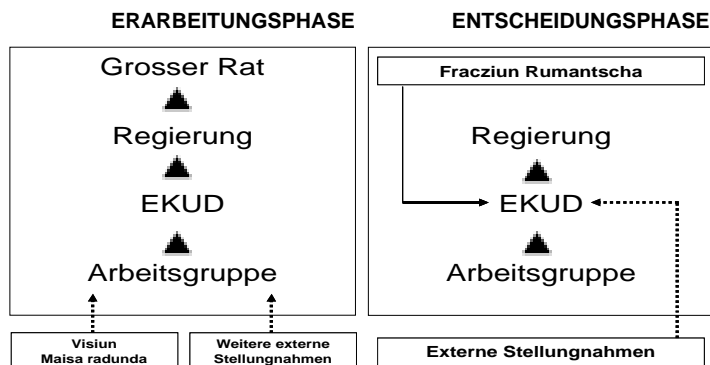
2. Il cussegl grond lascha far in concept per introducir il rumantsch grischun en scola

In'acceleraziun dal svilup en il sectur da las linguas da scola ha chaschunà la sessiun d'avust 2003 dal cussegl grond. En il rom da la missiva "examinaziun da la structura e da las prestaziuns per sanar las finanzas dal chantun" (missiva da la regenza al cussegl grond 2/2003-04 dals 11 da mars 2003) ha preschentà la regenza al cussegl grond la mesira A 31 "producir ils meds d'instrucziun rumantschs mo pli en rumantsch grischun". I sa tracta en quest connex d'ina mesira A, pia d'in accent politic-strategic e betg en emprima lingua d'ina mesira da spargn. Questa mesira signifitgescha ina continuaziun logica dals conclus davart il rumantsch grischun dals onns 1996 e 1999. En la sessiun d'avust 2003 è la mesira vegnida acceptada dal cussegl grond ed è schizunt vegnida spustada enavant per in onn (dal 2006 sin il 2005) sin proposta da la cumissiun predeliberanta. Er ha il cussegl grond incumbensà la regenza d'elavurar in concept per introducir il rumantsch grischun en scola (incumbensa Farrér). En sia risposta (protocol nr. 1560 dals 4 da november 2003) è la regenza sa declarada pronta d'acceptar l'incumbensa Farrér ed ha empermess in concept general per la fin da l'onn 2004.

Il departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient ha alura incumbensà ina grupp da lavur da formular las emprimas propostas. La grupp da lavur è sa cumponida da represchentantas e da represchentants dals differents uffizis dal departament d'educaziun sco er d'expertas e d'experts externs. Per l'elavuraziun dal sboz è vegnida examinada tant la visiun da la "maisa radunda" ch'è vegnida convocada dal departament d'educaziun il november 2003 sco er las ulteriuras posiziuns externas (petiziun, brev averta). Plnavant han gì lieu differentas scuntradas cun autoritads politicas, cun represchentantas e cun represchetants d'instituziuns linguisticas e da scolas. Menziunadas sajan spezialmain las discussiuns al podium en Surselva (Glion) ed en Engiadin'auta (Samedan), a las qualas ha fatg part il schef dal departament d'educaziun.

3. Posiziuns externas davart il sboz

Da l'incumbensa dal cussegl grond fin a la deliberaziun tras la regenza è il concept general "rumantsch grischun en scola" passà tras las suandantas fasas d'elavuraziun e da decisiun:

Davart la fasa da decisiun: Ils 15 d'october 2004 ha la gruppa da lavur ensemen cun il schef dal departament preschentà sia proposta a la fracziun rumantscha dal cussegl grond ed ha rendì quella proposta il medem di accessibla ad ina vasta publicitad tras las medias e sur l'internet (www.rumantsch-grischun.ch). Circuls interessads èn vegnids envidads d'inoltrar lur opiniuns fin la mesadad da november (prolungà fin la fin da november). Ultra da quai han gi lieu diversas preschentaziuns dal concept general en las regions rumantschas (radunanza da delegads da la lia rumantscha a Trun, conferenza generala Grischun central a Savognin, conferenza generala Surselva a Vella, corporaziun regionala Val Müstair a Sta. Maria). La conferenza generala ladina sco organisaziun da tetg da las persunas d'instrucziun rumantschas da l'Engiadina ha refusà ina tala purschida da vart da la gruppa da lavur dal DECA. Las organisaziuns da las persunas d'instrucziun dal Grischun central e da la Surselva han acceptà il sboz per il concept general per gronda part en moda positiva.

Totalmain èn entradas 37 posiziuns en scrit. Quellas tanschan da la refusa d'introducir il rumantsch grischun en scola e da l'appel d'annullar il conclus da la regenza fin a propostas d'adattaziun concretas ed a giavischs da concretisar il concept. Da l'examinaziun detagliada dals singuls giavischs è resultà il suandant per la regenza:

- Sin ina tenuta categoricamain refusanta na po betg vegnir entrà, perquai che la regenza ha survegnì ina clera incumbensa da realisaziun dal cussegl grond (decisiun dal cussegl grond concernent ils meds d'instrucziun sco er incum-

bensa Farrér concernent il concept general). Il cussegl grond ha confermà repetidamain sias decisiuns cun tractar petiziuns davart il rumantsch grischun (sessiun da december 2003, sessiun da favrer, da zercladur e d'october 2004).

- Las midadas che han pudì vegnir resguardadas concretamain en il rom dal concept general repassà vegnan preschentadas en il chapitel che suonda.
- Ils numerus giavischs da precisar il concept pon vegnir examinads – suenter la deliberaziun dal concept general – sco buns impuls en il rom dals ulteriurs pass da planisaziun.

4. Il concept general repassà

Suenter avair prendì invista da las propostas da la grupp da lavur departamentala sco er da las posiziuns entradas vegn la regenza a la suandanta conclusiun:

Cun la decisiun dal cussegl grond d'edir a partir da l'onn 2005 ils novs meds d'instrucziun rumantschs en rumantsch grischun è la dumonda, "sche" il rumantsch grischun vegnia introducì en la scola populara, vegnida respundida en moda positiva. La proposta da la grupp da lavur preschenta directivas pussaivlas per il "cura" e per il "co" da l'introducziun. Tenor l'avis da la regenza represchenta la proposta ina basa pedagogic-didactica solida per lantschar l'introducziun dal rumantsch grischun en vischnancas e regiuns che sa mettan facultativamain a disposiziun per quai.

4.1 Ponderaziuns pedagogic-didacticas

L'introducziun dal rumantsch grischun è ina mesira centrala per mantegnair e promover la lingua rumantscha. Pir la concentraziun da las resursas persunalas e finanzialas sin ina lingua unificada pussibilitescha il sigl enavant quantitativ e qualitativ ch'è necessari per mantegnair en l'avegnir la lingua rumantscha. Dal puntg da vista sociolinguistic e pedagogic furman meds d'instrucziun attractivs ed actuals ina premissa da basa per ina identificaziun positiva da las scolaras e dals scolars cun la lingua rumantscha.

L'introducziun dal rumantsch grischun en l'instrucziun na sto betg vegnir resguardada sco smanatscha per las differentas varietads pledadas ch'èn atgnamain la funtauna

da la lingua. Perencunter duain ils tschintg idioms scrits existents vegnir remplazzads d'ina varianta da standard.

Il rumantsch grischun sco lingua da l'alfabetisaziun duai vegnir introducì gia a partir da l'emprima classa primara. La confruntaziun da las scolaras e dals scolars cun duas variantas scrittas fiss da princip problematica, stgafiss scumbigls e cumplitgass nunnecessariamain l'acquisiziun da la lingua. Questa argumentaziun correspunda a las explicaziuns dal rapport da la gruppa da lavur departamentala da l'onn 1999 che ha formulà propostas per in'emprima avischinaziun al rumantsch grischun en scola e che ha constatà: "Per motivs linguistic-didactics èsi a lunga vista raschunaivel da duvrar en scola mo ina varianta scritta" (concept Haltiner, p. 7).

Plinavant sto la decisiun dal cussegl grond concernent ils meds d'instrucziun vegnir resguardada sco directiva politica per l'introducziun. Il concept d'introducziun sto garantir ch'ils meds d'instrucziun idiomatics che vegnan duvrads actualmain vegnian remplazzads d'ina nova generaziun da meds d'instrucziun en rumantsch grischun, e quai en in spazi da temp ch'è raschunaivel dal puntg da vista pedagogic-didactic.

4.2 Trais variantas d'introducziun

Il punct central dal concept general fruman trais variantas d'introducziun («pionier», «standard» e «consolidaziun»). Da la finamira a termin mesaun d'introducì il rumantsch grischun en tut las scolas rumantschas na sa distinguan las trais variantas d'introducziun betg areguard il cuntegn, mabain areguard il tempo. Ellas realiseschan las ponderaziuns pedagogic-didacticas e permettan il medem mument d'adattar il tempo da l'introducziun a las cundiziuns linguisticas da las singulas vischnancas.

Mintga varianta d'introducziun cumpiglia trais fasas: "RG passiv", "RG activ" ed "assistenza pedagogica supplementara".

- RG passiv: Questa fasa vala sco fasa preparatoria per l'introducziun integrala dal rumantsch grischun. En las singulas variantas è ella da differenta durada (variante "pionier" 2 onns, varianta "standard" 4 onns, varianta "consolidaziun" 6 onns). Finamira: Ultra da l'instrucziun en l'idiom ha lieu in'emprima confruntaziun cun il rumantsch grischun en ina furma passiva (chapientscha) sin tut ils stgalims da scola.
- RG activ: Introducziun ed utilisaziun dal rumantsch grischun sco lingua da scriver. L'accent sa chatta sin las abilitads activas tadlar, leger e scriver rumantsch

grischun. Discurri vegn oravant tut en la varietad regiunala. En ils secturs, en ils quals il rumantsch grischun vegn applitgà sco lingua discurreda, sustegna ella ad emprender rumantsch grischun sco lingua da scrittira (preleger, far referats curts, manar discurs, exercitar activitads formalas etc.).

- Assistenza pedagogica supplementara: Questa fasa serva a cumplettar las experientschas cun il rumantsch grischun tras mesiras pedagogic-didacticadas necessarias. Detagls davart questa fasa vegnan definids en il decurs da l'introducziun.

Las scolinas vegnan per regla manadas en la furma linguistica locala (cf. "promoziun da las varietads discurredas"). Tar la midada a l'applicaziun activa dal rumantsch grischun en las scolas professiunalas, en las scolas medias ed en autras scolas che mainan vinavant (stgalim secundar 2 e sector terziar) vegnan resguardads ils uraris da las variantas d'introducziun da la scola populara.

Las singulas variantas d'introducziun prevesan l'introducziun da las singulas fasas a partir dals suandants onns da scola (sa referind mintgamai a l'emprima classa primara):

	RG passiv	RG activ	assistenza pedagogica supplementara
pionier	2005/2006	2007/2008	2016/2017
standard	2007/2008	2011/2012	2020/2021
consolidaziun	2009/2010	2015/2016	2024/2025

Il termin da decisiun da vart da las vischnancas per la varianta "pionier" u "standard" n'è betg fixà a l'onn da partenza inditgà da la varianta respectiva. El po dentant er anc succeder en ils onns suandants. Exempel: La decisiun per la varianta "pionier" po vegnir prendida – ultra da l'onn 2005/06 er l'onn 2006/07, 2007/08 e.u.v. Uschia sa reducescha però la fasa "RG passiv" u croda dal tutfatg.

4.3 Mesiras accompagnantas

Previsas èn differentas mesiras accompagnantas che sa refereschan al project e che vegnan decleradas en moda concisa qua sutvart:

- Standardisaziun da la lingua: En il sector da la standardisaziun da la lingua èn premissas impurtantas gia avant maun (banca da datas electronica / "pledari grond") ubain en elavuraziun (vocabulari da scola, grammatica). Oravant tut en il sector dal stgazi da plets è il rumantsch grischun pli standardisà ch'ils idioms (terminologia pli differenziada, novs registers da la lingua). En il sector da la grammatica e da la sintaxa vegnan examinads actualmain ulteriurs pass da standardisaziun. En l'emprima fasa dal project ha la cuntinuaziun da questas lavurs prioritad suprema. Cun l'introducziun activa dal rumantsch grischun vegnan ad esser scleridas las dumondas linguisticas las pli impurtantas.
- Scolaziun: Ils uraris per la scolaziun da las persunas d'instrucziun futuras (a las scolas medias ed a la scola auta da pedagogia) vegnan adattads a las trais variantas d'introducziun en il sector da la scola populara. Durant ina fasa transitoria vegnan er resguardads ils idioms als lieus da scolaziun.
- Meds d'instrucziun: Il basegn e la producziun da meds d'instrucziun sa drizzan en general tenor la varianta d'introducziun «pionier». Quai vul dir: Per l'onn da scola 2007/08 èn ils meds d'instrucziun per l'emprima classa avant maun, per l'onn da scola 2008/09 quels per la segunda classa ed uschia vinavant. Quels duain vegnir mess a disposiziun en in'emprima fasa en furma electronica (CD-ROM, internet) ed evaluads en la pratica. Quai pussibilitescha adattaziuns linguisticas e didactic-metodicas flexiblas e permetta er d'applitgar en la pratica da scola furmas da meds d'instrucziun novas ed actualas. Ils meds d'instrucziun producids da nov en rumantsch grischun èn – fin che la decisiun davart la competenza da decider è prendida – obligatoris mo per quellas vischnancas che sa decidan voluntariamain per ina da las duas variantas d'introducziun "pionier u "standard". Quest princip na mida però nagut vi dal conclus dal cussegl grond ch'ils novs meds d'instrucziun rumantschs vegnan producids exclusivamain en rumantsch grischun a partir da l'onn 2005.
- Furmaziun supplementara: En in emprim pass vegn scolà in cader per la scolaziun da las persunas d'instrucziun. La furmaziun supplementara da las persunas d'instrucziun succeda pass per pass tenor las trais variantas per l'intro-

ducziun dal rumantsch grischun en scola. Ella cumpiglia ina part linguistica ed ina part didactica. Suentar la scolaziun da basa èn previs differents curs d'approfondaziun.

- Communicaziun: En in emprim pass duai vegnir fatga lavur da sensibilisaziun. En quest connex sa tracti da communitgar il motiv central per introducir la lingua da standard rumantsch grischun. I sa tracta d'ina mesira per mantegnair e promover la lingua rumantscha cun la finamira da meglierar la producziun da texts rumantschs areguard la quantidad ed areguard la qualidad. Per ils singuls pass da decisiun e d'introducziun vegnan furnidas a temp las infurmaziuns necessarias a las vischnancas, a las personas d'instrucziun, als geniturs ed a las ulteriuras personas pertutgadas.
- Support linguistic e didactic: L'introducziun dal rumantsch grischun vegn accompagnada scientificamain. L'instrucziun vegn analisada constantamain, i dat propostas per in'adattaziun realisabla a curta vista e las personas d'instrucziun pon profitar d'in support linguistic e didactic.
- Promoziun da las varietads discurrendas: Las varietads discurrendas dal rumantsch duain vegnir promovidas intenziunadamain tras mesiras accumpagnantas (integraziun linguistica da geniturs ed uffants pitschens, scolina en il dialect local, mesiras linguistic-didacticas spezialas en l'instrucziun da la scola populara sco er en la promoziun terapeutica da la lingua). Sin quest fundament po sa sviluppar la vaira incumbensa da l'instrucziun en scola en il sector da l'emprima lingua: cultivar ed amplifitgar la lingua orala sco er intermediar la lingua scritta. Tar l'instrucziun da rumantsch sco segunda lingua è previs – tut tenor la situaziun linguistica da la vischnanca – in accent differentamain ferm tar la promoziun da la varietad discurrenda tradiziunalmain.
- Mesiras accumpagnantas ordaifer la scola: Parallelamain cun l'introducziun dal rumantsch grischun en scola duai er vegnir promovida l'utilisaziun da la lingua da standard ordaifer la scola. Il rumantsch grischun na duai betg mo esser present en l'instrucziun, mabain pli e pli er en il mintgadi. Per quest intent vegnan realisads intenziunadamain projects correspundents surtut en il sector da las medias e da la cultura.

4.4 Dumondas finanzialas

En la fasa d'introducziun è il project collià cun custs supplementars che ston vegnir vis sco investiziuns en il futur. En il rom dal concept detaglià èsi difficil da preschentar cifras concretas. Il project "rumantsch grischun en scola" ademplescha da princip las pretensiuns da la lescha federala davart agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana. Consequentamain vegnan sustegnidas las mesiras dal chantun Grischun per mantegnair e promover la lingua rumantscha e taliana en l'educaziun publica (art. 2 al. 1 a da la lescha sco er art. 1 a da l'ordinaziun). Ultra da quai ademplescha il project tut ils criteris da validaziun tenor l'art. 6 da l'ordinaziun: urgenza areguard la politica da linguas, effect da promoziun per la lingua e per la cultura, effect general, innovatividad. Correspudentamain po vegnir fatg quint cun in agid finanziel da la confederaziun da 75% dals custs betg cuvrids (tenor l'art. 5 a da l'ordinaziun). Tenor la pratica dals ultims onns è la participaziun vi da las expensas totalas en il sector da la promoziun da la lingua sa stabilisada tar var 66% confederaziun e 34% chantun.

Per la perioda da 2005 fin 2012 sto – tenor ina calculaziun approximativa provisorias – vegnir fatg quint cun las suandantas posiziuns dal preventiv (senza resguardar l'agid finanziel da la confederaziun):

- a. Furmaziun supplementara da las persunas d'instrucziun (tenor la calculaziun approximativa da la scola auta da pedagogia): scolaziun fundamentala linguistica e didactica (senza curs d'approfondaziun) ca. 1.3 milliuns francs.
- b. Producziun da meds d'instrucziun: basegn da basa da la 1. – 6 classa primara (senza ils meds d'instrucziun supplementars per augmentar la qualidad ch'èn vegnids empermess; la budgetaziun che sa referescha al project da la chasa editura per meds d'instrucziun n'è er betg resguardada qua): ca. 3.5 milliuns francs.
- c. Sistem da stimul per vischnancas: Per ils custs supplementars da las vischnancas durant la fasa iniciala dal project è prevista ina indemnizaziun finanziala: ina contribuziun pli gronda per la varianta "pionier", ina contribuziun reducida per la varianta "standard". Per la calculaziun approximativa fin l'onn 2012 è vegnidas prendidas las suandantas disposiziuns: onn da scola 2007/08 fin onn da scola 2010/11 ina contribuziun augmentada a las vischnancas da pionier; a partir da

l'onn da scola 2011/12 ina contribuziun reducida a las vischnancas da pionier e standard. En cas d'ina participaziun supponida da var 10 – 15% da las scolaras e dals scolars rumantschs vi da la varianta "pionier" ston ins far quint cun ca. 2 milliuns francs; per ils dus onns suandants en cas d'ina participaziun supponida da 50% vi da la varianta standard ston ins far quint cun ca. 1.5 milliuns francs.

- d. Standardisaziun da la lingua: Finiziun da las lavurs currentas tar la lia rumantscha (tranter auter in project dal fond naziunal). Previsiblamain n'èn necessaris nagins custs supplementars considerabels ordaifer il budget ordinari da la lia rumantscha.
- e. Support linguistic e didactic / garanzia da la qualitad: eventualmain sco incarica da prestaziun a la scola auta da pedagogia. Annualmain expensas en la dimensiun d'in pèr 100'000 francs.
- f. Promoziun da las varietads discurrendas: eventualmain sco incarica da prestaziun a la lia rumantscha. Definir ils custs en il rom dals ulteriurs pass da planisaziun.
- g. Scolaziun da las personas d'instrucziun futuras (a las scolas medias ed a la scola auta da pedagogia): betg colliada cun custs supplementars considerabels – cun excepziun da la producziun dals meds d'instrucziun.
- h. Mesiras accumpagnantas ordaifer la scola: finanziaziun tras la promoziun da la cultura.
- i. Custs da basa dal project (direcziun dal project, secretariat, indemnizaziun da las collavuraturas e dals collavurats, comunicaziun): Annualmain expensas en la dimensiun d'in pèr 100'000 francs.

4.5 Dumondas giuridicas

Tenor il dretg vertent è il chantun cumpetent per l'ediziun dals meds d'instrucziun per la scola populara, per la scolaziun e la furmaziun supplementara da las personas d'instrucziun sco er per ils examens d'admissiun da las scolas medias. La dumonda sche la lingua da scola d'ina vischnanca è in idiom u rumantsch grischun, è perencunter chausa dal champ da cumpetenzza da la vischnanca. Questa situaziun giuridica chaschuna in dilemma che la regenza vul schliar sco suonda:

- A. Pervi da la situaziun giuridica actuala duain succeder ils pass d'introducziun dals proxims var diesch onns exclusivamain là, nua che quai vegn giavischè da las vischnancas. La perioda da var diesch onns deriva dal temp da durada da la generaziun la pli giuvna da meds d'instrucziun per emprender ils idioms. En quest sector è numnadamain vegnidas producidas ils ultims tschintg onns ediziuns cumplettaimain novas:
- vocabularis actuals en tut ils tschintg idioms
  - cudesch da lingua da la 2. fin 6. classa en tut ils tschintg idioms
  - cudesch da lingua dal stgalim superiur en surmiran, sursilvan, puter e vallader
    - ovra d'instrucziun da lingua per vischnancas al cunfin linguistic en sursilvan, surmiran e sutsilvan
    - ultra da quai è vegnids producids da nov differents cudeschs da lectura per la scoal primara
- B. En il temp da 2008/2009 duai vegnir manada tras ina mediaziun. La finamira da la mediaziun è da confermar la chapientscha vicendaivla da tut las perunas pertutgadas e da chattar ina soluziun en enclegientscha.
- C. Suenter la fasa da mediaziun ston vegnir examinadas ed eventualmain exequidas eventualas midadas dal concept ed adattaziuns dal dretg.

4.6 L'incumbensa Farrér sco basa per ils ulteriurs pass

Il concept general respunda da princip las dumondas da l'incumbensa Farrér:

- Fasa d'introducziun: cumpletta, però graduada en quai che concerna il temp.
- Furmaziun supplementara da las personas d'instrucziun: scolaziun fundamentala linguistica e didactica cun curs d'approfondaziun.
- Accumpagnament didactic da las personas d'instrucziun: en il rom da las mesiras accumpagnantas "support linguistic e didactic".
- Projects da pilot: na, perencunter varianta d'introducziun "pionier".
- Termin da l'introducziun: il pli baud l'onn 2007 per las emprimas classas cun rumantsch grischun en moda activa ed il pli tard l'onn 2015.
- Cumpetenza da decider: 1. Las singulas vischnancas decidan davart il mument concernent l'introducziun, 2. procedura da mediaziun, 3. eventualas midadas dal concept ed adattaziuns dal dretg.

- Controlla da qualidad: previsas en il rom da las mesiras accumpagnantas "support linguistic e didactic".
- Moda da financiar il project: meds dal preventiv sco er dumonda d'agid finanziel federal.
- Ponderaziuns politicas, socialas e pedagogicas: cf. part introductiva dal concept general.
- Producciun da meds d'instrucziun: remplazzament cumplet tenor l'urari da la varianta d'introducziun «pionier».

Il concept general furnescha quasi la structura per l'introducziun. Las singulas mesiras vegnan concretisadas en il rom da l'emprima fasa da realisaziun. Las dumondas directivas menziunadas qua survart valan per ils proxims pass anc adina sco incumbensa politica.

Sin proposta dal departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient

concluda la regenza:

1. Il concept general "rumantsch grischun en scola" vegn deliberà en la furma ch'è vegnida declerada en l'introducziun.
2. Ils puncts centrals furman las trais variantas d'introducziun "pionier", "standard" e "consolidaziun", che cumpiglian mintagmai trais fasas d'introducziun (RG passiv, RG activ, assistenza pedagogica cuntinuanta). L'introducziun vegn sustegnida da las suandantas mesiras accumpagnantas: standardisaziun da la lingua, scolaziun, meds d'instrucziun, furmaziun supplementara, communicaziun, support linguistic e didactic, promoziun da las varietads discurrendas, mesiras accumpagnantas ordaifer la scola.
3. Pervi da la situaziun giuridica actuala duain succeder ils pass d'introducziun dals proxims var diesch onns exclusivamain en las vischnancas che giavischan quai explicitamain. Per ils onns 2008/2009 garantescha la regenza ina procedura da

mediaziun. Suenters ston vegnir examinadas ed eventualmain exequidas eventualas adattaziuns dal dretg.

4. L'obligatori per il med d'instrucziun en rumantsch grischun "geometria per il stgalim da mez" (tenor CR protocol nr. 255 dals 24 da favrer 2004) vegn revocà sut l'aspect dal princip da voluntariadad.
5. Il departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient vegn incumbensà d'introducìr l'emprima fasa da realisaziun e da far in rapport intermediar fin la fin da l'onn 2006 per mauns da la regenza.
6. Ils custs dal project èn – uschenavant che quai è stà pussaivel en il rom dal concept general – skizzads fin l'onn 2012. La concretisaziun da questas calculaziuns approximativas provisorias sco er l'ulteriura planisaziun da finanzas fin a la fin dal project succeda en il rom dals ulteriurs pass d'elavuraziun. Per ils custs da project vegnan dumandads ils agids finansials federals tenor la lescha federala davart agids finansials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e talian.
7. Communicaziun a tut ils departaments, a la chanzlia chantunala, a l'uffizi per la scola populara ed il sport, a l'uffizi per las scolas medias, a l'uffizi per la furmaziun professiunala, a l'uffizi per la furmaziun terziara, a la scola auta da pedagogia, a l'uffizi da cultura, a finanzas & controlling dal DECA sco er en dus exemplars al departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient. Suenters che la translaziun è vegnida fatga vegn publicgà il conclus da la regenza qua avant maun sur la pagina d'internet www.rumantsch-grischun.ch.

En num da la regenza

Il president:

Klaus Huber

Il chancelier:

dr. C. Riesen